

кримінальної відповідальності, особа повинна мати намір зайти на сайт, де доступна дитяча порнографія і знати, що можна знайти такі зображення. Санкції не повинні застосовуватися до осіб, які ненавмисно заходять на сайти, що містять дитячу порнографію. А навмисний характер кримінального правопорушення може бути визначений з факту, що він повторюється або кримінальні правопорушення були скоєні через певну послугу в обмін на оплату.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що ратифікована у 2012 році Лансаротська конвенція сприяє захисту дітей від сексуального насильства, а саме від порушення прав у сфері захисту дітей від сексуального насильства через мережу Інтернет.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Учинено в м. Лансароте 25 жовтня 2007 року. Ратифіковано Законом України від 20 червня 2012 року № 4988-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції) : Закон України від 12 лютого 2021 року № 1256-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Зеленчук Володимир Олегович,
аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Унікальність правової конструкції геноциду унеможливило формування єдиного підходу в розумінні будь-якого з численних елементів цього злочину, зокрема, і його суб'єкта. Ще на етапі розробки категорії геноциду виникали численні дискусії щодо того, кого саме слід притягувати до відповідальності за геноцид: безпосередніх виконавців, широке коло співучасників, причетних осіб, організаторів або навіть цілі організації та держави, що в

цілому сприяли чи не протидіяли проведенню геноцидальної політики та вчиненню геноцидальних актів виконавцями.

Імплементация геноциду в українську систему кримінального законодавства призвела до того, що суб'єктом злочину геноциду може визнаватись лише фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Однак такий підхід недостатньо відображає «колективну сутність» такого явища як геноцид, його масовість, суспільну небезпечність та визначальну роль «спільного плану» в процесі вчинення цього злочину. У зв'язку з цим варто розглянути та проаналізувати потенційних суб'єктів злочину геноциду з урахуванням підходу колективної відповідальності.

По-перше, основоположні нормативні підстави, які передбачають можливість держави нести відповідальність за геноцид були закладені ще у статті 9 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. У справі *Bosnia v. Serbia* Міжнародний суд ООН наголосив, що відповідальність держави за геноцид не має кримінального характеру, натомість вона є окремим поняттям, що разом із індивідуальною кримінальною відповідальністю особи входить в концепцію так званої «подвійної» відповідальності [1, с. 13] за злочин геноциду.

В цілому сама держава, а отже і кожен її громадянин, має відповідати за невиконання нею конвенційних зобов'язань щодо недопущення вчинення геноциду, дії осіб – державних представників (посадових і службових осіб, державних органів), приватних осіб, які вчинили геноцидальні акти за наявності повного державного контролю, а також безпосередню співучасть держави у вчиненні злочину, у разі відсутності достатнього ступеня контролю з її боку [2, с. 602].

В науковій спільноті ідея визнання держави суб'єктом злочину є далеко не новою, однак її втілення безумовно потребує суттєвої зміни існуючої доктрини національного кримінального права [3, с. 113]. Водночас раціональний погляд на пропозиції щодо запровадження кримінальної відповідальності держави на національному рівні дозволяє виділити ключову проблему: сумнівну доцільність та потенційно низьку ефективність кримінально-правових заходів, що можуть бути застосовані до держави-порушника. Подібні заходи дійсно мають розглядатись та проваджуватись на рівні міжнародного кримінального права, де колективний вплив рівноправних суб'єктів права буде основною гарантією досягнення мети притягнення держави до відповідальності.

По-друге, в науці міжнародного кримінального права активно доводиться можливість безпосереднього притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності за геноцид. Доводами на підтримку цієї тези є наявність прямої вказівки на злочини, що вчиняються установами та організаціями в деяких міжнародних договорах, наприклад, у Міжнародній конвенції про припинення та покарання злочинів апартеїду, а також відносно просту процедуру її запровадження на підставі консультативного висновку Міжнародного суду ООН чи за фактом появи відповідної судової практики [4, с. 366].

Наразі чинний Кримінальний кодекс України не виділяє юридичних осіб як самостійних суб'єктів злочину, хоча і передбачає застосування заходів кримінально-правового характеру у разі вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочину геноциду. Наслідком впровадження в національну систему кримінального права інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб буде не лише полегшення процесу доказування вини окремих фізичних осіб [5, с. 82], які діяли як частина єдиного механізму вчинення геноциду в складі юридичної особи, але і допоможе забезпечити достатній рівень засобів впливу на юридичну особу, зокрема, і на міжнародному рівні: санкції, розшук і екстрадиція працівників, керівництва, унеможливлення приховування співучасників чи наслідків вчинення злочину тощо.

По-третє, з огляду на положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду та пов'язані з його імплементацію в систему законодавства України законодавчі зміни до кримінального закону, особливості індивідуальної кримінальної відповідальності суб'єкта злочину геноциду вже передбачають колективний аспект. Норма щодо кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників не є такою, що розширює коло співучасників злочину геноциду, а радше передбачає введення додаткового спеціального суб'єкта злочину геноциду. Про це свідчать такі ознаки як відсутність потреби доведення умислу суб'єкта на участь у вчиненні злочину, наявності у нього обов'язкової мети вчинити геноцид чи навіть факту вчинення ним будь-якого з геноцидальних актів, передбачених у частині першій статті 442 Кримінального кодексу України. Фактично така особа буде підлягати кримінальній відповідальності за злочин, до вчинення якого вона має опосередковане відношення, що не пов'язане із

співучастю, а тому в даному випадку матиме місце форма колективної відповідальності за вчинення геноциду.

Таким чином, національна система кримінального права лише частково відображає ту суб'єктну складову злочину геноциду, яка вже тривалий час доктринально та практично вбудована в категорію геноциду на рівні міжнародного кримінального права. Концепцію держави як суб'єкта геноциду звісно варто доопрацьовувати, однак не на рівні національного законодавства. Водночас аргументи щодо запровадження кримінальної відповідальності для юридичних осіб, зокрема, за вчинення геноциду, видаються переконливішими, а тому потребують подальших наукових досліджень. Щодо імплементованих в Кримінальний кодекс України норм про відповідальність командирів та начальників, то ці положення, попри їх невідповідність логіці кодексу, суттєво змінюють суб'єктний склад злочину геноциду та запроваджують найпростішу форму колективної кримінальної відповідальності за цей злочин.

Список використаних джерел

1. Josefsson, E. State responsibility for complicity in genocide: the requirement of mens rea. LUP Student papers. 2021. P. 1–31. URL: <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/9045464>.
2. Milanović, M. State responsibility for genocide. European Journal of International Law. 2006. Vol. 17. № 3. P. 553–604. URL: <https://doi.org/10.1093/ejil/chl019>.
3. Міщенко О. Держава як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 258-3 КК України. Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави : зб. тез доп. Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція». 2018. С. 111–114. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/31165>.
4. Kelly, M. J. Prosecuting Corporations for genocide under international law. Harvard Law & Policy Review. 2012. Vol. 6. P. 339–367. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190238896.001.0001>.
5. Колос С. Юридична особа як суб'єкт злочину в науці кримінального права. Держава та регіони, серія: Право. 2020. № 1 (67). Т. 2. С. 80–83. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.1-2.12>.